

Szent István király Intelmei

GLOVICZKI ZOLTÁN

1968-ban született Budapesten. A PPKE BTK intézetvezető egyetemi docense.

Magyarország fő védőszentje ünnepének vesperásán így fohászunk: „Add, hogy útmutatását mindenkor híven kövessük!” Mi lenne hát Szent Királyunk útmutatása?

Élete példája? A Katolikus Anyaszentegyházért tett lépései? Szentjeink sorában nem egy akad, aki tételes útmutatást is kezünkbe adott életünkhöz. Vajon István *Intelmei* mennyire az ő útmutatásai, s vajon mennyire nekünk?

Libellus de institutione morum. Az erkölcsök tanító könyvecskéje. István nagyobbik legendája adja a címet a füzetnyi parainesisnek, néhány évtizeddel az uralkodó halála után. Másfelől a szöveg törvénykönyv-részletként marad fenn, míg szigorúan vett mai műfajmegjelölése szerint úgynevezett királytükör. Vajon ki kinek mutat benne, s miféle utat valójában?

A fejedelmi tükör, királytükör a középkor didaktikus műfaja, mely a leendő uralkodóhoz fordulva rajzolja meg az eszményi államfő alakját. Többnyire intellemmel jelleggel gyakorlati tanácsokat ad az uralkodáshoz, illetve a főrangú ifjak megfelelő szellemű neveléséhez. A műfaj legősibb darabja a babiloni *Királytükör* a Kr. e. 8–7. századból, klasszikus európai mintája pedig Xenophón *Kürosz neveltetése* című műve. A keresztény királytükrök forrásvidéke közeléből a Szent Ágoston *De civitate Dei*jéből és Sevillai Izidor államelméleti írásaiból táplálkozó karoling udvari műfaj. Késői példái közül, a reneszánsz korából kiemelkedik Erasmusnak *A keresztény fejedelem nevelése* (1516) és Machiavellinek *A fejedelem* (1532) című munkája. A műfaj, melynek István *Intelmei* itthon még elszigetelt példáját jelentik, később a magyarországi reneszánszban is elterjedt.

A király mint szerző

István király *Intelmei* ugyanakkor sokáig mint a király törvényeinek első szakasza élt a közgondolkodásban. Így örökítette meg a szöveget két legrégebbi írott forrásunk a 15. században, s így szerepelt aztán a 20. századig a *Corpus Iuris Hungaric*ben is. Az írás műfaját az újkori forráskritika aztán hamar elválasztotta a szűkebb értelemben vett törvényszövegektől, szerzőjéről, koráról, sőt hitelességéről ugyanakkor a 20. század első évtizedeiben még komoly viták éltek. Mára tudományos konszenzusnak számít a hitelesség, az 1010 körülre datálás, s az is, hogy a késő Karoling-kori királytükrök mintául szolgáltak megalkotásához. Mivel a Gellért legenda alapján Imre herceg nevelőjének a velencei főpapot tarthatjuk, sokáig — logikusnak tűnő — feltételezés volt az erkölcsstanító könyvecskét is az ő műveként számon tartani. Hasonlóan logikus, de az

¹Győrffy György: *István király és műve*. Gondolat, Budapest, 1977, 372.

²James Bowen: *A History of Western Education. II. Civilization of Europe: Sixth to Sixteenth Century*. St. Martin's Press, New York, 1975, 8–9. Általában a középkori neveléstörténet kérdéseiről lásd még Gloviczki Zoltán – Zsinka László: *Nevelés és iskola az antik és középkori Európában*. Attraktor, Máriabesnyő, 2015.

³James Bowen: i. m. 25–26.

A korabeli oktatás-nevelés

újabb megfigyeléseket is figyelembe veszi Győrffy György álláspontja,¹ aki világossá teszi, hogy az írásaiból bizonyosan ismert Gellért szemlélete, stílusa kizárja az azonosságot. A mintául szolgáló karoling-német-római műfaji hagyomány, a korabeli zsinati határozatok és császári koronázási ordók felhasználása alapján inkább Asztrik-Anasztáz (helyesen Asrik) szerzősége valószínűsíthető. A forráskritika és a történettudomány számára semmilyen elem nem utal István saját szerző-voltára — bár a szerkesztésben való részvételét nem kérdőjelezzik meg.

Hogy egy király bármilyen értékelhető irodalmi művet írjon a felvilágosodás előtt... Nem kizárt. Nagy Károly a maga *Schola Palatinájában*, illetve egész művelődési törekvés-rendszerében nem csupán az alattvalók sorsát igyekezett irányítani, hanem maga is aktív részese volt a fejlődésnek. Nem csupán kiváló latinságáról és görög olvasási készségéről tudunk, de — jórészt tudatos felnőtt fejjel vállalt — tanulmányairól is.² Kétségtelen ugyanakkor az is, hogy halála és a Frank birodalom széthullása után e lelkesedés alábbhagyott, s az ezredforduló nemességét gyakorlatilag semmi sem kötötte tovább az egyértelműen a klerikusok feladatává és szerepévé váló írásbeliséghez. Királyfik és előkelő fiatalemberek nevelése a harci felkészülésen túl legfeljebb a lovagi kultúra keretei közt értelmezhető költészet felé kacsintott ki.³

Első pillantásra nem lehetett ez másként István Magyarországon sem. Az oktatásban, az intézményes nevelésben a klérusé a fő-, sőt kizárólagos szerep — a szereposztás lehetősége és a rendezői igény azonban, Nagy Károlyhoz hasonlóan István kezében van. A keresztény egyház szervezetének kiépítése együtt járt az egyházi iskolák megteremtésével, s ez kettős célt szolgált: klerikusokat képeztek, akik az egyházi szolgálat ellátásán túl világi értelmiségi funkciókat is betöltöttek. Szent István bencés szerzetesek részére ezzel a céllal is alapított több kolostort. Ezek közül emelkedik ki a Szent Márton hegyi, amelynek első szerzetesei még Géza fejedelem hívására, 996-ban érkeztek ide, csehországi és lengyelországi térítőútjuk után. Letelepítésüket — mint ahogyan azt az 1001-ben megújított alapítólevél is tartalmazza — a királyság megerősítése (*pro stabilitate regni*) indokolta, de már ekkor iskola is működött a kolostorban: a bencések tervszerűen oktatták-nevelték a szerzetesi életet választó fiatalokat. Szent István alapítása volt még a pécsváradi, zalavári, bakonybéli és a zobori bencés kolostor is. Ezekben is folyt oktató-nevelő munka, de nyilván egyszerűbb formában, mint a szellemi központban, Szent Márton hegyén. Első királyunk két érsekségében (Esztergom és Kalocsa), valamint nyolc püspökségében (Győr, Veszprém, Pécs, Csanád, Eger, Vác, Nagyvárad, Gyulafehérvár) székesegyházi iskolák működtek. A Gellért püspök által az 1030-as években megszervezett csanádi székesegyházi iskoláról részletes leírást tartalmaz a Gellért legenda. A tanításban részesülő többség persze különösebb szervezeti keretek nélkül, a falvak papjaitól tanulhatja a

⁴Az *Intelmek* magyar szövegét Kurcz Ágnes fordításában, a következő kiadás alapján közöljük: *István király intelmei*. (Előszó és a jegyzetek Szigethy Gábor.) Magvető, Budapest, 1982.

Formai és szemléletbeli újítások

⁵Szücs Jenő: *Szent István intelmei: az első magyarországi államelméleti mű*. Újabb kiadása in: *Szent István és az államalapítás*. (Szerk. Veszprémy László.) Osiris, Budapest, 2002, 271–287.

betűvetést. A falusi papok megtanították mindazt a növendékeiknek, amit maguk is tudtak, amihez nyilván nem rendelkeztek pedagógiai-módszertani ismeretekkel, iskolai renddel, s ezeknek nem is érezték hiányát. Az 1077 körül keletkezett Szent Imre legendában és a kisebbik Szent István legendában ugyanakkor egyaránt olvashatunk utalást arra, hogy Imre herceg e reguláris oktatásban is megfelelően részesült: István királyt és fiát, Imre herceget „már gyermekkorában teljességgel átítatta a grammatika tudománya”. A latin szövegekkel való foglalkozás mellett persze legfontosabb feladatuk a test-edzés, a fegyverforgatás elsajátítása volt. A serdülő Imre hercegre — a grammatikai tanulmányokon túl — nemsokára már az intelmek szerint is elsősorban ez várt: „ki-ki életkorának megfelelő dolgokban forgolódjék, tudniillik az ifjak fegyverben, a vének a tanácsban...”⁴ Nem, itt nem a magyar művelődés organikus fejlődése tárul szemünk elé, nem is egy létező iskolarendszer átültetése, hanem tudatos építkezés.

Ahogy tudatos építménynek tűnik maga az *Intelmek* könyvecskéje is, mely lett légyen császári minták örököse, s fogalmazta légyen Asrik érsek — tudottan el is tér ezektől az egyébként biztos alapot nyújtó és a célnak eredeti formájukban is nagyszerűen megfelelő, egy herceg számára megkérdőjelezhetetlen és sikerre ítélt tanácsokat adó forrásoktól. A *Libellus* lényeges formai és szemléletbeli újításokat is hozott e hagyományba. Az előbeszéd és a tízparancsolatra utaló tíz fejezet nem az erények sorát alkalmazza a királyi hatalom egyes elemeire, hanem ellenkezőleg: a királyi hatalom aspektusait bástyázza körül erkölcsi példákkal és tanításokkal. A rokon szövegekkel szembeni eszmei sajátosság a világi hatalom hangsúlyozása. Sajátosság az is, hogy a király személye helyett annak tekintélye, a par excellence koronás fő a tanítás centruma. Míg a középkori szövegszerkesztésnek elemi formája volt a kompiláció, az *Intelmekben* egyetlen ma ismert azonos műfajú műből sem találunk szöveg szerinti átvételt — bár hivatkozásai a pogány ókoról az egyházatyákig terjednek. Az egyetlen szó szerint idézett forrása a Biblia.⁵ Összesen harminc bibliai hely, ebből tizenhat ószövetségi, részben ezeket megtámogató újszövetségi szövegekkel, az evangéliumok mellett Szent Pál leveleiből. Hogy a végére hagyjuk a nem csekély különbséget: az általában nem konkrét személyekhez kötődő, elméleti síkon mozgó korábbi királytükrök helyett itt a néven nevezett király ad tanácsokat „szeretett fiának”.

„Illik pedig, hogy odaadó figyelemmel hallgatván eszedbe véd apád parancsait (...) fogadj szót, fiam, gyermek vagy, gazdagságban született kis cselédem, puha párnák lakója, (...) gyönyörűségben dédelgetve és nevelve; nem tapasztaltad a hadjáratok fáradságait s a különféle népek támadásait, melyekben én szinte egész életemet lemorzoltam. Itt az idő, hogy többé ne puha kásával étesenek, az téged csak puhánnyá s finnyássá tehet, ez pedig férfiaságod elvesztegetése s a bűnök csiholója és a törvények megvetése;

⁶Mészáros István szép képzettságtársítása 1993-ból, in: *Művelődéstörténeti tanulmányok, 1960–2009.* Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2010, 366.

A gyermek

⁷Jean Piaget: *Hat tanulmány.* (Ford. Piaget Tanulmányi Kör.) Piaget Alapítvány, Budapest, 1989, 6.

⁸Vö. Shulamit Shahar: *Gyermekek a középkorban.* (Ford. Pukánszkyé Király Katalin et al.) Osiris, Budapest, 2000, 50.

⁹Shulamit Shahar: i. m. 51.

¹⁰Shulamit Shahar: i. m. 287.

hanem itassanak meg olykor fanyar borral, mely értelmet tanításomra figyelmessé teszi...” Ez a fajta nyilvános uralkodói személyesség önmagában nem példa nélküli, a 10–11. századi Bizáncban látjuk példáit, de az adott műfaji keretek közt egyedülálló. Az pedig, hogy a szöveg mögött az élő apa–fiú kapcsolatot pillanthatjuk meg, fontos lépés abban is, hogy a Szent jobbot ne csupán az országépítő ereklyéjeként, hanem a gyermekét féltő, óvó, feddő apa jobbjaként is tekintsük⁶ — azaz az *Intelmek*hez magunk is közelebb érezzük magunkat. S e ponton hadd lépünk ki a filológia és a történeti forráskritika függőnye mögül is. Az *Intelmek* szövegét mára egyértelműen korabeli, hiteles írásnak tartjuk. Az István legendák korában, tehát az államalapító király halála utáni harmadik évtizedben a mű már egyértelmű része a Szent István-kultusznak, az udvar sajátjának tekinti. Tegyük fel tehát a kérdést: Asrik, vagy tart-suk bárkinek a mű megszövegezőjét, vajon vehette-e a bátorságot a fenti intimitású, István király szájába adott szöveg megalkotásakor nem az uralkodó tényleges, saját gondolatait, vagy azzal minden elemében megegyező gondolatmenetet pergamenre vetni?!

Apa és fia. A fiú, ahogy a mű bevezetője nevezi: *puer*. A szónak a korban komoly megkülönböztető jelentése van. A felnövő emberpalánta fejlődési szakaszainak a középkori tudományos irodalomban (úgy az orvostudományban, mint akár az erkölcssteológiában) egységes nevezéktana alakult ki. A *pueritia* a három szakasz közül a második, a lányoknál héttől tizenkét éves, a fiúknál tizen-négy éves korig. Nem meglepő korszakhatárok, a modern fejlődéslelektanban is egyértelmű szakasz — Piaget leírása szerint a konkrét intellektuális műveletek (kezdődő logikai gondolkodás), a morális érzék és a társas együttműködés kialakulásának korszaka.⁷ Talán nem von le Piaget tekintélyéből, ha tudjuk, a középkori szerzők hasonlóan határozták meg e fejlődési szakaszt. Ettől kezdve képes a gyermek kifejezni magát, különbséget tenni jó és rossz között, s választani ezek közül. Ennek megfelelően egyébiránt — miközben a mai tapasztalatnak megfelelően az iskolakezdés és a mesterségek tanulásának megfelelő kezdőpontját is hét éves korban látták — a gyermek a bűnre is ettől kezdve hajolhat jobban. Tehát a szülőknek, keresztszülőknek nem csupán fejlődés adta lehetőségük, de egyúttal kötelességük is a gyermeket keresztény szellemben nevelni.⁸ Abban, hogy — mivel a gyermek már képes a bűnre — hétéves kortól gyónni és vezekelni is kell-e, vagy éppen a következő életszakaszban, éppúgy szélsőségesen eltértek a korabeli vélemények, mint az oltáriszentség és a betegek kenete felvételének lehetőségében.⁹

Miközben a betűvetés, olvasás tanítása ekkortól értelemszerűen a tanítói professzió feladata, a tágabb értelemben vett nevelés és szocializálás a gyermekkor második szakaszában is a szülők feladata.¹⁰ A különbség csupán annyi, hogy míg az első szakaszban a szülői nevelés csaknem kizárólagos felelőse az anya, addig hétéves

„Hasznosság” és
„erényesség”

¹¹Szűcs Jenő: i. m. 281.

kortól a fiúk felelőssége az apákra hárul. A korszakváltást szinte szó szerint fogalmazza meg a *Libellus* bevezetője: „Salamon szájából szól: »Hallgasd, fiam, a te atyádnak erkölcsi tanítását, és a te anyádnak el ne hagyd oktatását.«” Jóllehet, éppen a nemesség körében bicsaklott aztán meg ez a rend, hiszen a folyamatosan távol lévő előkelő apák nem tudták teljesíteni e feladatukat, István királyunk ezek szerint teljes mértékben megfelelt a középkori nevelési elvárásoknak. Abban is, hogy könyve, nem csupán kései címe, hanem egész lényege szerint erkölcsnemesítő célzatú.

Szűcs Jenő a mű eredetiségét és korszerűségét kívánja hangsúlyozni azzal, hogy a korai Karoling-kori minták nem foglalkoztak az *utilitasszal*, a hasznossággal, csak a *honestasszal*, az erényességgel, míg István korára a politika maga mögé utasította az etikát.¹¹ Az *Intelmek*ben kétségtelenül megjelenik az *utilitas* fogalma, olyan hangsúlyos helyen, a felvezető szövegben, ami a jelenség szintjén máris igazolja Szűcs álláspontját. Ám ezen kívül mindössze egyetlen alkalommal, abban a közismert és számtalan vitát kiváltó hatodik fejezetben, mely az idegenek befogadását tartja *hasznosnak*. Ellenben a *honestas* a szöveg alapvető értékfogalma az előbbi, befogadásról szóló passzusban is kioltja az egyoldalú értelmezési lehetőségeket, s másutt is egyértelművé teszi: a könyvecske egyáltalán nem valamiféle praktikus uralkodói kiskaté (amilyet majd inkább Machiavelli ad kezünkbe), de valóban nem is általános keresztény erkölcsnemesítő irat. Az egyes szám második személyű olvasóhoz szól, s célja, hogy az boldogan éljen (*beatus vivere*), és országát erényesen (*honeste*) kormányozza. Egy királytükör műfaji keretei között aligha foglalkozik azzal, hogy a tükrözött személy boldogan éli-e az életét. Egy apának azonban fontos cél ez is. Megtehetné, hogy távoltságot tart (s főleg megtehetné valamely erkölcsstanító könyvecskét fogalmazó érseke), ám nyilvánvalóvá teszi: „én sem resteltem, szerelmes fiam, hogy neked még életemben tanulságokat, parancsokat, tanácsokat, javaslatokat adjak”. A latin szöveg e rétorikus felsorolása homogénebb a magyar jelentés-spektrumnál: mindezeket a gyermek „elé teszi” — csupa egyértelműen befolyásoló, buzdító gondolatot, de inkább lehetőségként, felajánlásként, hisz nem kétséges számára, hogy a fiú kapva kap e tanácsokon, felékesítendő majdani koronáját. Később szóba kerül ugyan a parancs fogalma is, de rögtön a bensőséges apa–fiú kapcsolatba szelídítve: „atyai gyöngédséggel parancsolok”... Ha Imre mégsem szívleli meg a tanácsokat, annak nem az államrezon lesz a fő károsultja, hanem maga a herceg: „nem szívelnék többé sem Isten, sem az emberek”. Mintha István ismerné tudományosan megfogalmazott apai szerepkörét az adott életkorban: erkölcsi nevelés és szocializáció.

Az *Intelmek* fő üzenetei

Hogy a három első fejezet a katolikus hit megőrzéséről, az egyházi rend becsben tartásáról és a főpapoknak kijáró tiszteletről szól, önmagában is megerősíti, hogy a teljes mű hangsúlya nem a haszonelvű uralkodói praktikumra tevődik. Természetesen a címeken

¹²A fontos szemléleti különbségre legutóbb Havas László hívta fel a figyelmet: *Sancti Stephani regis primi Hungariae: Libellus de institutione morum sive admonitio spiritualis. Szent István: erkölcsstanító könyvecske, avagy Intelmek. I. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2004.*

A fiak kövessék az elődeiket

túl is megáll az erkölcsi és személyes mondandó. A katolikus hit megőrzésének módja nem a véres hittérítés. „A katolikus és apostoli hitet akkora buzgalommal és éberséggel őrizd, hogy minden Istentől rendelt alattvalódnak példát mutass.” Az egyházi rend becsben tartásának sem a rend fenntartása a fő célja, hanem hogy „életed boldogabb és hosszabb legyen”. A főpapok konkrétabb szerepe a királyi hatalom vonatkozásában már kényesebb és sokrétűbb téma, ám a hitelesen személyes szál itt sem vész el: „Ha irántuk az igazi szeretetet tanúsítod, magadat is kétségkívül megjobbítod...” S a főpapokkal való kapcsolat valóban átvezet a világi hatalomról való elmélkedésbe. A negyedik fejezet a főemberek és a vitézek tiszteletéről, a hatodik az idegenek befogadásáról szól, a kettő közötti ötödik pedig két erény, az igaz ítélet és a türelem gyakorlásának tanácsával köti össze az előbbieket. István korának, bel- és külpolitikai kihívásainak ismeretében önmagában sem szorul magyarázatra e két erkölcsi érték hangsúlyozása. A kiemelt értékfogalom a türelem — míg az ítéletalkotás még igaz formájában is inkább bírákhoz utalandó kétes feladat. Igen, tagadhatatlan, hogy a főemberek, vitézek és idegenek az *utilitas* fogalomköre felé mozdítják az ifjú herceget. Különösen, ha ezúttal nem a közkeletű magyar fordításhoz ragaszkodunk, hanem a „*regnum*” fogalmat a királyi hatalommal azonosítjuk,¹² s így még egyfajta anakronisztikus hazaszeretethez sem szublimálhatjuk a máshonnan jött támogatók jelenlétének fontosságát. A két érintett fejezet azonban nem, vagy legalábbis nem csak arról szól, hogyan válhat a korona hasznára bizonyos csoportok megnyerése. Az előbbi üzenete az alázat fontossága. Nem megnyerni, megfizetni, lekötelezni kell a helyi nemességet, hanem alázattal közeledni hozzájuk. Nem a királyi trón magasából, hiszen „minden ember azonos állapotban születik” (!). Így pedig szeretni fognak, ha pedig szeretnek, igen, majd ragaszkodnak. E gondolatot folytatva a hatodik fejezetnek a szentistváni állameszme egyik kulcskérdését feszegető és igazából eldönthetetlen vitákat generáló, az idegenek befogadásáról szóló szövegéből sem maguk az idegenek és az ő országot (?), udvart (?) ékesítő szerepük válik számunkra fontossá, hanem Imre javasolt erkölcsi attitűdje: „a jövevényeket jóakarattal gyámolítsad és becsben tartsad”. *Bona voluntate illos nutrias et honeste teneas. A bona voluntas* a Boldogságok jóakarattúsága, a *honestas* pedig a mű már ismert központi értékfogalma. Jézusi jóakarattal és azzal az erénnyel viszonyulj tehát hozzájuk, mely az általános keresztény értékrendet meghatározó fogalom.

Végül visszatérünk három újabb biblikus-hitbéli erényhez. A fiak kövessék az elődeiket. A nyolcadik fejezet megszövegezése kirívóan kemény és szigorú. „A legnagyobb királyi ékesség a szülőket utánózni”. Önmagában a tízparancsolat felidézése. Az egész könyvecskétől azonban valóban elüt az a szigorú kérlelhetetlenség, amellyel István saját példájának követését parancsolja fiának. Tudnunk kell azonban, hogy a korszak nem csupán didaktikus, de prédikáció-

¹³Shulamit Shahar:
i. m. 282.

irodalmának, sőt penitenciás kézikönyveinek is egyik legfontosabb központi erkölcssteológiai toposza volt az Efezusi levélben is megismételt (6,1–3.) parancsolat.¹³ Ahogyan pedig nem kérdőjelezhető meg az első parancsolat istenszeretete, úgy — mint egy szülőkre le-szűkített jézusi főparancs második tagjaként — a szülők iránti kötelező tisztelet (melyet nem István *Intelmei* kötnék össze egyúttal a társadalmi rend megőrzésével) sem kérdőjelezhető meg vagy válhat ajánlhatóvá. A szöveg negatív megfogalmazásában: „aki ugyan-is megveti, amit megszabtak atyai elődei, az isteni törvényekre sem ügyel”.

Végül a teljes keretes szerkezetben egy tisztán erkölcsi tanítás és egy erkölcsi összegzés. A kilencedik fejezet az imádság megtartására inti Imre herceget. Bár az apai hang az imádságot a királyi méltóság ékeként határozza meg, a „legyőzhetetlen király” eszményének beteljesítéséhez most sem egyéb kell, mint a mély személyes imaélet. Tisztán az ember és Isten kapcsolata. Ima, hogy megkapja a mennyei bölcsességet, de nem ahhoz, hogy bölcsen irányítsa az országot, hanem az Isten felé forduló ember vágya: „hogy tudjam, mi légyen kedves nálad minden időben”. Testi-lelki tisztaság — s minden, ami emberi, az alattvalók hűsége, az ország biztonsága egyszerűen ennek sikerétől függ.

**Erényesség
egykor és ma**

A záró fejezet a kegyességről, az irgalmasságról, valamint a többi erényről inti a herceget. Általában az erényesség értékével foglalja össze az egész tanítást, de kiemeli a kegyességet és az irgalmasságot, melyek közül az első lényegében az első fejezet témája volt, míg a következőkben az irgalmasságra buzdít a *Libellus*. Ugyanígy tér vissza a bevezető meleg hangvétele is: „szerelmetes fiam, szívem édessége, sarjam jövő reménysége”. Tíz év körüli kisfiú hallgatja negyvenéves édesapja szavait.

Légy türelmes. Légy erős. Légy alázatos. Légy mértékletes. Légy szelíd. Légy becsületes. Légy szemérmes. „Légy kegyes mindenkinek, aki hozzád járul. Mert a szeretet gyakorlása vezet el a legfőbb boldogsághoz. Légy irgalmas minden erőszakot szenvedőhöz, őrizd szívedben mindig az isteni intést: »Irgalmasságot akarok és nem áldozatot«”...

Szent első királyunk ma szól hozzánk. Szent évünkben. Intéseivel utat mutat, s ezzel reményt ad. Reményét annak, hogy nem a hatalom, az erő megszerzésének csinja a kulcs; mindössze a *honestas*, a hitteli, erényes élet az egyetlen út, mely már a földön elnyerheti emberi jutalmát is. A reményre és megerősítésre pedig idén augusztusban is szükségünk lehet.

Így zárjuk a vesperást az utolsó antifonával: „Üdvöz légy, Szent István király, néped áldott reménye, üdvöz légy, hitünk tanítója.”